

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ ГАЛИЧИНИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

© Нагірняк А.Я., Нагірняк М.Я., 2008

Висвітлено основні напрямки політичної діяльності української еліти Галичини на початку Першої світової війни, проаналізовано її погляди щодо перспектив вирішення українського питання, дано узагальнюючу характеристику дій політичних організацій українства, визначено роль українських військових формувань в австрійській політиці.

The main courses of political activities of Galicia ukrainian elite in the beginning of First World War were inlightened in the article and it's views concerning the perspective solving of the Ukrainian question were analyzed, the generalized characteristic of Ukrainian political organization's actions was given, the role of Ukrainian military farming's in Austrian politics was determined.

Війна – це завжди велика кількість людських втрат, це зруйновані міста і села... Не стала винятком і Перша світова війна, яка тривала понад чотири роки. Драматизм цієї війни для України полягав не лише у тому, що українські землі, розділені на дві частини австро-російським кордоном, стали одним з головних театрів військових дій, а через те, що по обидва боки фронту українські військові були змушені воювати один проти одного. Незважаючи на ці обставини, українські політичні діячі намагались використати цю війну в інтересах українського народу.

Загальний напрям української політики ще в перші дні війни визначив маніфест Головної Української Ради на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини. Метою української політики було здобуття національно-територіальної автономії. У поразці Росії вбачали запоруку визволення або всієї України, або бодай її частини, що врешті-решт пришвидшить визволення України.

З початком Першої світової війни 1 серпня 1914 р. галицькі українські політичні діячі утворили Головну Українську Раду (далі ГУР), яка складалася з трьох українських політичних партій – національно-демократичної, радикальної і соціал-демократичної. В Президію Головної Української Ради увійшли: Кость Левицький – голова, Михайло Павлик і Микола Ганкевич – заступники голови, Степан Баран – секретар. Нова політична організація галицьких українців ставила за мету згуртувати усі національні сили, які діяли на початку війни, і створити українські військові формування для подальшої боротьби за незалежність. Головна Українська Рада мала визначити загальний політичний напрям, вирішувати головні національно-політичні справи, пов'язані з війною, і представляти галицьких українців перед австрійським урядом та зовнішнім світом. Політичні партії і їх організації, які діяли у Галичині перед війною, мали призупинити свою партійну діяльність і підпорядкувати свої дії загальній лінії, яка визначалась Головною Українською Радою.

Фактично, крім Головної Української Ради, продовжував працювати лише Народний Комітет як керівна організація галицьких українських національних демократів. Надалі відбувалися засідання і видавалися друковані органи "Діло", а від початку 1915 р. ще й "Свобода" та німецькою мовою з вересня 1914 р. виходила "Ukrainisches Korrespondenzblatt". Українські галицькі радикали і соціал-демократи в еміграції активної діяльності не виявляли.

Головним завданням ГУР стало формування Українських Січових Стрільців. Під загрозою поневолення Східної Галичини та керуючись рішенням про формування добровольчого військового корпусу для боротьби з Росією, ГУР 6 серпня 1914 року створила Українську Бойову Управу, де

об'єдналися головні управи стрілецьких, січових, сокільських та пластових організацій, які займалися військовою підготовкою молоді [1, с. 113]. Управа складалася із двох відділів (секцій): боєвої (керівник Теодор Рожанковський) і секції організації (голова – Кирило Трильовський). Крім того, до секцій увійшли радикали Дмитро Катамай, Кость Бірецький, Дмитро Вітовський, соціал-демократ Володимир Темницький, Михайло Волошин, Іван Боберський та багато інших відомих політичних діячів того часу. У такому вигляді Українська Бойова Управа існувала лише до кінця серпня 1914 р., оскільки в кінці місяця відбулася реорганізація, викликана тим, що багато хто з керівників стали бойовими командирами УСС. У жовтні 1914 р. Бойова Управа заново зорганізувалася у Відні без двох секцій [2, с. 165]. Відразу після створення, Бойова Управа з метою організації українських військових формувань та боротьби за свою державність розпочала активно закликати українське населення вступати в ряди Українських Січових Стрільців – “Зі зброєю в руках помірємося з віковичним нашим ворогом – царизмом!” [3, Оп. 2. Спр. 86. Арк. 3]. Першим керівником УСС став радник суду й посол до сейму Теодор Рожанковський.

Головні військово-політичні питання вирішувала Головна Українська Рада, засідання якої відбувалися у Львові протягом серпня 1914 р. за участю представників Української Бойової Управи і двох представників Союзу Визволення України, який був створений 14 серпня 1914 р. з емігрантів із Наддніпрянської України. На засіданнях ГУР, останнє з яких відбулося 29 серпня 1914 р., обговорювалися справи, які впливали з воєнного становища і були важливі для українців з національно-політичного боку. ГУР видала два маніфести до українського народу, в яких стверджувалося, що в австро-російській війні галицькі українці підтримують Австрію і що лише при повному розгромі Росії можна очікувати на волю для українців. Відповідно останнє засідання Народного Комітету відбулося 30 серпня 1914 р., на якому йшлося про перенесення зі Львова Народної Канцелярії, видавництва “Діла” і “Свободи” у зв'язку з наближенням російських військ.

Росія, розгорнувши бойові дії у Галичині, найбільш небезпечними для себе ворогами вважала представників січових організацій. Начальник тимчасового жандармського управління російської окупаційної влади у Львові, характеризуючи становище у Галичині, в розділі “Сечовые й сокольские мазепинские организации” писав: “Первым и главным организатором “Сичей” был предводитель мазепинской радикальной партии, пропагандист анархизма между крестьянством доктор Кирилл Трилевский. Он состоит и теперь “отаманом” сечевых организаций. Руководители украинской радикальной партии были самыми серьезными, фанатически непримиримыми врагами России и внушали такое настроение своим членам-крестьянам”.

Зрештою, нагляд за діяльністю січових сокільських, чи як вони називали “мазепівських товаришів”, жандармські служби Росії здійснювали ще до початку Першої світової війни [4, Оп. 1. Спр. 503. Арк. 1-3]. Доволі детальну інформацію вони мали про створення нових осередків товариства “Просвіта”, “Молода Україна”, “Січ”, “Сокіл” [5, Оп. 1. Спр. 1695. Арк. 1-4].

З приходом до Галичини російських військ почалися відкриті гоніння на представників українських національних організацій у Галичині, обшуки й арешти активних діячів сокільсько-січового руху [3, Оп. 2. Спр. 85. Арк. 1-3; Спр. 86. Арк. 1-3; Спр. 89. Арк. 1-4].

Особлива ворожість російських властей до січових організацій була продиктована ще й тим, що у зверненні Українського Січового Союзу “До тих, що бажають свободи і сполуки Українському Народові!”, вказувалося: “Великий український народ бореться о свою свободу і сполуку всіх своїх частин у одну цілість, о одну велику Українську Державу. Котра частина України стане цілком або взглядно свобідною – мусить стати осередком, звідки робота січова має дальше розпространятися і ... єднати одну країну рідної землі хоч би тайно з другою” [6, с.78].

Військова обстановка вимагала значної організаційної роботи, яка б торкалася не лише бойових дій, а й усіх питань, пов'язаних з воєнним станом. Тому для координації діяльності в умовах воєнного часу українці утворили у серпні 1914 р. у Відні окрему делегацію з українських парламентських послів, які проживали у столиці. До неї увійшли Євген Олесницький, Євген

Левицький, Станіслав Дністрянський, Микола Василько, а головою було обрано Костя Левицького. Парламентарі повинні були відстоювати українські інтереси перед австрійським урядом.

15 вересня 1914 р. у Відні відбулася нарада українських послів з Галичини і Буковини, на якій обговорено справу біженців. Вирішено було утворити окремий український порятунковий комітет на чолі з віце-президентом палати послів Юліаном Романчуком. Спочатку такий комітет було створено для галицьких поляків і євреїв на чолі з головою польського кола Білінським. При створенні цього комітету, який мав бути спочатку багатонаціональним, незадоволення висловлювали самі польські політики. Українці ж вимагали окремого комітету, створеного на національній основі. Невдовзі уряд утворив “Український допомогивий комітет” [7, Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1-4], якому були надані асигнування з державних фондів. Очолили його віце-президент парламенту Ю. Романчук, К. Левицький, В. Сінгалевич, С. Голубович, Л. Бачинський, о. С. Онишкевич. На одному із засідань, а саме 29 вересня 1914 р., обговорювалася справа арештів та інтернування українців із Галичини в табір Талергоф і проблеми розміщення українських біженців в окремих бараках і оселях.

Діяльність Українського допомогивого комітету в певний спосіб сприяла виникненню на еміграції українських професійних об'єднань, зокрема, духовенства, службовців, українських приватних інституцій, адвокатів і нотарів, збереженню таких економічних інституцій, як Земельний іпотечний Банк, товариство “Сільський Господар”, “Просвіта”.

Виконавчим органом української репрезентації була парламентарна комісія, яка займалася поточними справами, питаннями інтернованих, спільно з Бойовою Управою налагоджувала питання українського стрілецтва. В загальному русі творення Українського стрілецтва брали участь і представники сокільських організацій у Галичині (Горук, Коссак, Зелений, Гутковський, Цьокан, Черник, Сороківський, І. Боберський та ін.). Довоєнна праця українського сокільства була тим важливим чинником, який сприяв будівництву українських національних збройних формувань [8, с. 28].

Парламентська комісія розпочала публікації німецькою мовою інформацій про українське питання, меморіалів до уряду, армійського керівництва. Значну роль у цьому відіграли Кость Левицький, Микола Василько, Юліан Романчук, Євген Олесницький. З комісією співпрацювали Степан Рудницький, Станіслав Дністрянський, Лонгин Цегельський, Степан Томашівський, Євген Олесницький.

У жовтні 1914 р. у Відні було відновлено Головну Українську Раду. На першому засіданні 19 жовтня 1914 р. (присутні К. Левицький, В. Бачинський, І. Боберський, М. Лагодинський, С. Баран, В. Панейко, В. Темницький, К. Трильовський, М. Старосольський, Л. Цегельський) йшлося про справи стрілецтва і реорганізації Української Бойової Управи. На засіданні ГУР 26 жовтня 1914 р. до складу Бойової Управи введено депутатів Сінгалевича, Кормоша, Лонгина Цегельського. На цьому ж засіданні на вимогу Союзу визволення України обговорено справу реорганізації Головної Української Ради і вибрано комісію для проведення цієї роботи [7, Оп. 1. Спр. 20. Арк. 1–2]. Протягом листопада 1914 р. відбулося багатто засідань і дискусій з приводу правового стану Союзу визволення України і прийняття представників Буковини до загальноукраїнського органу. 16 грудня 1914 р. було скликано нараду усіх парламентських і сеймових українських послів Галичини і Буковини, де розглядалося питання реорганізації ГУР, але відмінності у поглядах були такими значними, що до реорганізації Головної Української Ради не дійшло. У грудні 1914 р. Головна Українська Рада перестала діяти.

У цих умовах головні виконавчі функції перейшли до Народного Комітету, який від 12 грудня 1914 р. почав засідати у Відні. Головував у Народному Комітеті К. Левицький. Народний комітет вирішував поточні політичні справи, господарські і просвітні питання, важливі для українських біженців з Галичини, а також справи загальнополітичного характеру [2, с. 167].

24 квітня 1915 р. на засіданні Народного Комітету було остаточно реорганізовано Головну Українську Раду. Однак і після того, як було створено Загальну Українську Раду, Народний Комітет не припинив своєї діяльності аж до серпня 1915 р., коли вирішено було перенести його діяльність до Львова, де з вересня 1915 р. він продовжив свою роботу.

Ще одним українським органом в часи війни був Український Парламентський Клуб у Відні, який складався із представників Української національно-демократичної партії Галичини. Засідання клубу відбувалося, як правило, в кімнатах віце-президента Ю. Романчука і відзначалося однакостію стосовно галицької і міжнародної політики.

30 квітня 1915 р. клуб прийняв організаційні засади Загальної Української Ради, на основі яких створено цю організацію. Що ж до подальшої праці, то надалі клуб практично не збирався, бо діяла Загальна Українська Рада, до якої увійшло 8 членів клубу. Радикальні послы, які перебували у Відні, – Л. Бачинський, Лагодинський, К. Трильовський – не відвідували засідань клубу, аналогічно діяв і соціал-демократичний посол С. Вітик. Окремо працювали у Відні і послы від Буковини під керівництвом М. Василька.

Політична організація наддніпрянських українців – Союз визволення України, – що утворився у Львові на початку серпня 1914 р., з вересня, після окупації Східної Галичини російськими військами, теж проводив свою діяльність у Відні. Важливу роль у його роботі в столиці Австро-Угорщини відігравали галицькі українці.

У період відступу зі Львова австрійських військ під натиском російської армії у 1914 р. з території Галичини емігрувала частина українського населення. Центром еміграційного життя стає Відень. Заходами Бойової Управи у Відні було створено стрілецький осередок – Збірну станицю, завданням якої був набір добровольців до УСС. Збірна станиця утворила дві повні стрілецькі сотні [9, Оп. 1. Спр. 14. Арк. 1-2; Спр. 39. Арк. 1-3]. Після проголошення ЗУНР у листопаді 1918 р. Збірну станицю реорганізували в Перехідну станицю Української Галицької Армії. З того часу вона займалася висилкою воїнів-українців з австрійської армії до Галичини та формуванням нових військових підрозділів, які повинні були виступити проти польських військ. У 1920 р. станиця перейшла до командування уряду УНР. Збірна станиця була ліквідована у 1921 р. [9, Оп. 1. Спр. 50. Арк. 1-3].

Незважаючи на незначні суперечності, які панували в політичних українських організаціях у перші місяці 1915 р., вони діяли однакостію, що й привело до утворення Загальної Української Ради, конституціювання якої відбулося у Відні 5 травня 1915 р. Тоді ж було обрано Президію Загальної Української Ради, яку очолив К. Левицький.

В організаційному статуті Загальної Української Ради зазначалося:

“Загальна Українська Рада є представительною всего українського народу на час війни аж до повороту звичайних відносин на українських землях.

Представляючи тим самим також найвище і єдине політичне представництво українського народу в справах австрійської України, має Загальна Українська Рада рівнобіжно з сим вказувати головні лінії в господарських і просвітніх справах українського народу австрійської України.

Інші українські організації і інституції, зберігаючи свою самоуправу, підпорядковують свою діяльність головним витичним лініям, вказаним Загальною Українською Радою, – з осібна там, де Загальна Українська Рада буде вважати, що якась справа має загально українське значення, мають вони йти в своїй діяльності за постановами Загальної Української Ради” [2, с. 168]. Завдяки підтримці Загальної Української Ради у Відні німецькою мовою видавався часопис “Ukrainische Rundschau” (редактор Володимир Кушнір). Головне завдання видання полягало у популяризації української справи у німецьких колах.

Окремою самоуправною організацією Загальної Української Ради була Українська Бойова Управа під керівництвом Кирила Трильовського, яка відала справами Українських Січових Стрільців, а при вирішенні іншого кола питань зверталася до ЗУР.

Представники української парламентської репрезентації і національні політичні діячі доклали максимум зусиль, щоб завершити формування УСС, які б своєю участю у війні з Росією довели відданість українців монархії і цісарському режиму.

Формування частин УСС у Львові проходило протягом серпня 1914 р. Але австрійська влада не поспішала прийняти урядове рішення з цього приводу. 28 серпня 1914 р., коли російські війська вже підходили до Львова, вирішено було перенести справу формування стрілецького легіону до Стрия. На жаль, австрійська влада дала дозвіл на формування легіону лише у кількості 2 тис. осіб, який і було сформовано переважно з інтелігентів. Це був нечуваний удар по українській ініціативі та військово-творчій діяльності [7, Оп. 1. Спр. 75. Арк. 1-2].

Незважаючи на важке моральне становище українців, колишнім лідерам мілітарних організацій вдалося сформувати Легіон Українських Січових Стрільців, що складався з 2,5 куренів, які об'єднували 10 сотень. Командантом легіону було призначено директора Рогатинської гімназії, старшину австрійської армії Михайла Галушинського [10, с. 47]. Оскільки командант часто виїздив до військової команди у Мукачеву, то безпосередній нагляд за військовою формацією доручено було С. Томашівському. Він відповідав за боєздатність українського легіону (військова підготовка, охорона об'єктів, розвідка у тилу ворога), а також за внутрішнє господарство полку (видавав обмундирування, платню, видав закупівлею харчування та ін.) [11, Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1-2]. Формально ж керувала Легіоном Бойова управа.

Незарєєстровані добровольці змушені були повертатися додому. Непоодинокими були випадки, коли вони одразу й потрапляли у російський полон.

Водночас австро-угорські власті тисячами розпочали арештовувати українців Галичини, яких розглядали як “п’яту колону” Росії і відправляли їх в табори смерті, переважно у Талергоф.

Керівники Легіону з перших днів його утворення проводили активну військову та політико-виховну роботу. Збереглись 22 полкові накази за підписом Степана Томашівського, значно більше – складених Томашівським, але підписаних М. Галушинським. Вони датуються між 6 вересня – 18 грудня 1914 р. [12, с. 458–460]. Накази розписували щоденний стрілецький побут: полковий нагляд, варту, порядок військових занять. У перших наказах йдеться про розміщення куренів, організаційні заходи щодо налагодження стрілецьких занять. Подальші накази більше уваги приділяють інтендатурі в сотнях. Важливі питання – про реорганізацію куренів, відсилення стрільців на бойові позиції – С. Томашівський погоджував з командантом [11, Оп. 1. Спр. 195. Арк. 1–4].

У військовому наказі від 6 вересня С. Томашівський дав розпорядження куріним отаманам “поучити всіх добровольців про велику відповідальність, не тільки воєнно-карну, а й національно-моральну, яка спочиває на нас усіх в часі нашого побуту між угорськими українцями. З одного боку, вони національно майже неосвідомлені і тісно межують із суцільно мадярською територією, а з другого, – в сій околиці були прояви москвофільської православної пропаганди. Наш побут мусимо використати в сім напрямі, щоби у людности розбудити приспану й нерозвинену народну свідомість, одначе се не сміє відбуватися ані дорогою критиковання угорської державности й угорських властей, а ще менше дорогою ображування або дискредитовання мадярської національності, і противно теперішня хвиля велить нам користати із виявлюваної останніми часами прихильности обох згаданих чинників до української національної справи” [12, с. 458].

Велика увага приділялась моральному вихованню стрільців: “...стрільці мусять бути для тутешньої людности зразком культурности, тверезости і обичайности. Полкова команда заповідає згори, що буде немилосердна до таких, що зважаться нарушити чужу власність, зокрема місцевих людей, заховуватися напасти супротив жіноцтва, робити пакости, пиячити, зчиняти збіговиська і заколючувати нічний спокій” [12, с. 459–460].

10 вересня 1914 р. із Горонди за наказом військової команди I сотня українського легіону під командуванням сотника Дідушка вирушила до Верецька. 17 вересня виїхала II сотня Семенюка на Ужок, а під кінець вересня – останні стрілецькі відділи.

Про похід I стрілецької сотні Дідушка на фронт йдеться у численних історичних виданнях [11, Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1–3]. З нагоди відходу перших двох сотень українського легіону на фронт, командант М. Галущинський 18 вересня надіслав до австрійської військової канцелярії у Відні запевнення про вірність українських стрільців Австро-Угорській монархії. Текст цього документа, складений С. Томашівським, міститься у наказі від 20 вересня. У присязі говориться: “Кров і жите за його величність, нашого найбільшого цісаря і найвисшого воєнного пана, за наш рідний край Австро-Угорщину, що лише з її перемогою вяже ся красша будущина українського народу [11, Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1–2].

Загальний напрям української політики ще в перші дні війни визначив маніфест Головної Української Ради на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, метою української політики було здобуття національно-територіальної автономії. У поразці Росії вбачали запоруку визволення або всієї України, або бодай її частини, що врешті-решт пришвидшить визволення України.

До найважливіших завдань українського політичного проводу належало також узаконення діяльності Головної Української Ради та Бойової Управи, її активний вплив на австрійську владу з метою поступок для української національної справи [12, с. 460–462].

Важливим політичним питанням, яке постало перед керівництвом січових стрільців, було збереження УСС як окремої, самостійної військової одиниці в австрійській армії та збільшення чисельності українського легіону. Ці питання у Бойовій Управі відстоював Кирило Трильовський, який мав практичний досвід з діяльності січовиків на Закарпатті. Активно діяли в цьому напрямку і М. Томашівський, А. Жила, Я. Индишевський [11, Оп. 1. Спр. 166. Арк. 67]. Однак командування австро-угорської армії на це не погоджувалося і постійно протидіяло цьому.

Натомість у другій половині вересня замість куренів австрійцями було утворено партизанські загони, завдання яких, згідно з військовим планом оборони Карпат, полягало у розвідницькій службі [7, Оп. 1. Спр. 75. Арк. 1–4]. Проте після провалу цього плану – утворення партизанських двадцятків для переходу у ворожий тил – сотні УСС на початку жовтня виїхали з Чинадієво (під командуванням Гриця Косака) у розпорядження 129-ї австрійської бригади, яка розпочала наступ у районі Хирів–Самбір–Дрогобич.

У Горонді залишилось близько 600 стрільців і кадра, керівництво якої займалося військовими й господарськими справами.

Новим керівником УСС на Закарпатті став Т. Рожинковський. Однак і йому не вдалося вирішити численних проблем українського національного формування, що було обумовлено ставленням австрійського керівництва до українського війська.

Складність протидії російській армії обумовлювалася як станом австрійських військ, так і ставленням австрійської влади до національних формувань. Австрійська влада не дбала про українських вояків. У стрільців не було доброго одягу, взуття, зброї. У клунях, де стояли стрільці, не було не тільки покривал, а нерідко й достатньої кількості свіжої соломи. Про санітарні умови проживання ніхто серйозно не думав. Особливо гострою була проблема озброєння. Січовики мали старі “верндлями” на шнурках (старі кріси на один набій), а одягнуті були в угорську форму [13, с. 44]. З таким озброєнням їх відправляли на фронт.

Неодноразово австрійське командування намагалось використати в своїх цілях УСС або взяти їх повністю під свій контроль. Зокрема, погано озброєних і невишколених УСС, австрійське командування вирішило кинути проти наступаючих російських військ під Радивилів. Проти цього виступив тимчасовий командувач УСС Т. Рожанківський, якого відразу ж усунули з посади.

В питанні кадрового укомплектування також були певні прорахунки. Так, непоодинокими були випадки, коли мобілізованих до австрійської армії українських старшин, завдяки клопотанню Бойової Управи, звільняли та переводили до командного складу українського легіону [13, с. 459].

Коли Генеральний штаб австрійської армії намагався поставити на чолі легіону Січових Стрільців свого представника – полковника С. Шептицького, брата митрополита А. Шептицького, проти цього виступило багато українських політичних діячів на чолі з К. Трильовським. Рішенням Бойової Управи на цю посаду був призначений директор Рогатинської приватної української гімназії, поручник запасу Михайло Галушинський [14, с. 14].

Незважаючи на це, участь УСС у бойових діях знайшла підтримку серед українського населення. Окремі представниці жіночого руху заявили про підтримку і безпосередню участь у рядах Січових Стрільців. Серед них – О. Степанівна, С. Галечко, М. Михайлишин, А. Дмитерко та ін.

З відступом російських царських військ січовики були серед австрійських з'єднань, які входили у галицькі міста і села. Скрізь вони відчували підтримку населення [7, Оп. 1. Спр. 21. Арк. 1–4].

Отже, представники політичної української еліти Галичини, особливо члени найбільш впливової Української націонал-демократичної партії Галичини, на початку Першої світової війни підтримували Центральні держави, з перемогою яких пов'язували майбутнє українського народу. Метою їхньої політики було здобуття національно-територіальної автономії. У поразці Росії вони вбачали запоруку визволення України.

1. Демянюк О. *Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за українську державність*. – Луцьк, 2007. 2. Баран С. *Австрійські українці на воєнній еміграції у Відні в рр. 1914/5 // Ілюстрований Народний Календар Товариства “Просвіта” з термінарком на Переступний рік. 1916. – Річник XXXIX. – Львів: Друк НТШ, 1916. 3. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі ЦДІАУ у м. Києві). Ф. 365. Тимчасове жандармське управління військового генерал-губернатора Галичини. 4. ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 274. Київське губернське жандармське управління. 5. ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 361. Канцелярія військового генерал-губернатора областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни. 6. Трильовський П. *Як я те бачив...* // Гей. Там на горі “Січ” іде! Про пам'ятна книга “Січей” / Зібрав й упорядкував Петро Трильовський. – Едмонтон, 1965. 7. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. (далі ЦДІАУ у м. Львові). Ф. 353. Легіон Українських Січових Стрільців, м. Львів, 1910–1921. 8. *Основи сокілництва. – На основі джерел зладив Е. Жарський. – II видання. – Львів: Накладом “Сокола-Батька”, 1937. 9. ЦДІАУ у м. Львові. Ф. 352. Збірна станиця Українських Січових Стрільців, м. Відень, 1914–1921. 10. Коритко Р. Командант Легіону // Літопис Червоної Калини. – 1991. – № 4. 11. ЦДІАУ у м. Львові. Ф. 368. Томашівський Степан, 1875–1930. 12. Халак Н. *Громадсько-політична та наукова діяльність Степана Томашівського в роки Першої світової війни: Матеріали засідання історичної та археологічної комісії НТШ в Україні. – Випуск другий (1995–1997). – Львів, 1999. 13. Угрин-Безгрішний М. Українські Січові Стрільці (В десятиліття 1914–1924) // Календар Червоної калини на 1924 рік. – Львів; Київ: Накладом Вид-ва “Червона Калина”, 1923. 14. Литвин М.Р., Науменко К.Є. *Історія галицького стрілецтва. – Львів: Каменярь, 1990.****